

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-педагогічної
роботи та розвитку

« 23 » травня 2022 р.
Сергій КВАША

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО:

на засіданні вченої ради економічного факультету
Протокол №7 від 20 травня 2022 р.

Декан факультету А. Діброва Анатолій ДІБРОВА

на засіданні кафедри економіки
Протокол № 15 від 17.05.2022 р.

Завідувач кафедри В. Байдала Вікторія БАЙДАЛА

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ГАЛУЗЕВІ РИЗИКИ**

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий) рівень
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	051 Економіка
Освітньо-наукова програма	Економіка підприємств та галузей національного господарства
Гарант ОНП	Байдала Вікторія Володимирівна
Розробник:	доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки НУБіП України Мірзосєва Тетяна Володимирівна

Київ - 2022

1. Опис навчальної дисципліни

ГАЛУЗЕВІ РИЗИКИ

(назва)

Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь		
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки	
Спеціальність	051 Економіка	
Освітньо-наукова програма	Економіка підприємств та галузей національного господарства	
Освітній рівень	Третій (освітньо-науковий)	
Освітній ступінь	Доктор філософії	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5	
Форма контролю	екзамен	
Показник навчальної дисципліни для денної та заочної форми навчання		
	Денна, вечірня форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	2	2
Семестр	3	3
Лекційні заняття	20	8
Практичні, семінарські заняття	30	12
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	100	130
Індивідуальні завдання		
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	5	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Ринкова економіка, яка передбачає свободу попиту й пропозиції, і разом із тим характеризується нестабільністю рівня попиту і пропозиції, постійно зростаючою конкуренцією, випереджаючими темпами розвитку техніки і технологій, різкими змінами валютних курсів, неконтрольованою інфляцією, непостійністю законодавчої бази, а також багатьма іншими факторами, притаманними поточному стану національної економіки, створюють умови, за яких виникає невизначеність і невпевненість в отриманні очікуваного кінцевого результату, та, відповідно, різного роду ризики. Зокрема, прискіпливої уваги в умовах сьогодення потребують галузеві ризики, що мають прояв у різних галузях економіки. Умови, в яких функціонує та чи інша галузь як правило можуть неочікувано й різко змінюватися, тому підприємствам потрібно постійно враховувати галузеві ризики за будь-яких видів діяльності.

Метою вивчення дисципліни є формування у слухачів системи теоретичних і практичних засад концептуального мислення у межах навчальної дисципліни, здобуття ґрунтовних знань і навиків щодо закономірностей прояву ризиків у процесі функціонування господарюючих суб'єктів різних галузей, формування навичок володіння методами систематизації та узагальнення інформації щодо ризиків, а також опанування прийомами та практичними інструментами виявлення, якісної і кількісної оцінки ризиків, зниження їхнього рівня, зважаючи на специфіку певної галузі.

Завдання дисципліни полягає у формуванні в аспірантів відповідного світогляду, заснованого на глибоких знаннях і розумінні сучасних тенденцій щодо галузевих ризиків і інструментів зниження їхнього рівня.

У результаті вивчення дисципліни здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії повинен:

знати: предмет і об'єкт вивчення, структуру даного курсу; основні види ризиків у різних галузях національного господарства; фактори, що спричиняють виникнення різного роду галузевих ризиків; методичні засади оцінювання та аналізу галузевих ризиків; критерії розробки і прийняття ризикових рішень; основні механізми та засоби регулювання ризиків; основні діючі стандарти в сфері управління ризиками; особливості управління ризиками, залежно від сфери їх виникнення; особливості і тенденції сучасного цивілізаційного розвитку природи ризиків та методів їх управління;

вміти: ідентифікувати галузеві ризики за видами та сферою виникнення; визначити об'єкт, суб'єкт, джерела, властивості та функції ризику; виконувати кількісний і якісний аналіз різного роду галузевих ризиків; кількісно вимірювати ризик на основі статистичних оцінок і прийняти рішення на основі співвідношення між середньоквадратичним відхиленням і математичним очікуванням; аналізувати обсяги можливих втрат; визначати методи та інструменти впливу на конкретні ризики.

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 4. Здатність до генерування нових ідей та прийняття обґрунтованих рішень для досягнення поставлених цілей.

спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК 1. Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання в економіці та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових

виданнях з економіки і суміжних галузей.

СК 5. Здатність формулювати наукову проблему, розробляти робочі гіпотези, визначати актуальність, мету, завдання, які необхідно вирішити для досягнення мети, оцінювати необхідні ресурси та час для реалізації, що передбачає глибоке переосмислення наявних і створення нових цілісних знань та професійної практики.

СК 6. Здатність обґрунтовувати та впроваджувати економічні рішення, виходячи із закономірностей розвитку соціально-економічних систем і процесів із застосуванням економіко-математичних методів та моделей на мікро-, мезо-, та макрорівнях.

Програмні результати навчання:

ПРН 2 Глибоко розуміти загальні принципи та методи економічних наук, а також володіти методологією економічних наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях та у викладацькій практиці, прирощувати знання у сфері економіки з метою сприяння соціально-економічному розвитку.

ПРН 3 Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментальних досліджень (опитувань, спостережень).

ПРН 5 Пропонувати нові рішення, розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі проблеми фундаментальної економічної науки з врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів, лідерства, автономності та відповідальності.

Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Сутність і зміст ризику як економічної категорії.

Теоретичні підходи до визначення сутності галузевих ризиків. Сфери виникнення галузевих ризиків, їх видове різноманіття.

Тема 2. Методи дослідження та аналізу ризиків.

Спеціалізовані методи дослідження галузевих ризиків. Стандарти в сфері ризиків.

Тема 3. Основні операційні ризики промислових компаній.

Ризики підприємств важкої промисловості. Специфічні ризики підприємств легкої промисловості. Ризики застосування інноваційних технологій у промисловості.

Тема 4. Аналіз і оцінка ризиків харчової промисловості.

Виявлення та управління ризиками в сфері організацій харчової промисловості.

Тема 5. Основні операційні ризики фінансових організацій.

Методи діагностики ризиків компаній, які займаються фінансовим підприємництвом. Валютний ризик. Кредитний ризик. Ризики банківських установ.

Тема 6. Ризики аграрного сектору економіки.

Вплив природно-кліматичних ризиків на діяльність сільськогосподарських підприємств. Інноваційні ризики в агросфері. Ризики виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Ризики фермерських господарств і агрохолдингів.

Тема 7. Основні ризики транспортно-логістичних компаній.

Операційні ризики, що мають місце в транспортно-експедиційній діяльності. Ризики вантажних і пасажирських перевезень. Інструменти комплексного управління ризиками транспортних компаній.

Тема 8. Ризики сфери ІТ-технологій.

Актуальність розробки, зміст і значення програм щодо виявлення та зниження рівня ризиків у діяльності підприємств ІТ-сфери.

Тема 9. Ризики, що супроводжують діяльність підприємств обслуговуючої сфери.

Види ризиків і способи зниження їх рівня в сфері готельно-ресторанного бізнесу, торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, зв'язку. Ризики сфери охорони здоров'я, освіти, спорту, туризму.

Тема 10. Ризики енергетичного сектору та вплив на них глобалізації і сталого розвитку.

Вплив ризиків на розвиток біоенергетики і виробництво відновлюваних джерел енергії.

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	Денна, вечірня форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
Тема 1. Сутність і зміст ризику як економічної категорії.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 2. Методи дослідження та аналізу ризиків.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 3. Основні операційні ризики промислових компаній.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 4. Аналіз і оцінка ризиків харчової промисловості.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 5. Основні операційні ризики фінансових організацій.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 6. Ризики аграрного сектору економіки.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 7. Основні ризики транспортно-логістичних компаній.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 8. Ризики сфери ІТ-технологій.	15	2	3			10	15	1	1			13
Тема 9. Ризики, що супроводжують діяльність підприємств обслуговуючої сфери.	15		3			10	15		2			13
Тема 10. Ризики енергетичного сектору та вплив на них глобалізації і сталого розвитку.	15	2	3			10	15		2			13
Разом	150	20	30			100	150	8	12			130

4. Теми семінарських занять (не передбачено навчальним планом)

5. Теми практичних занять

№ п/п	Назвateми	Кількість годин
1	Походження та розвиток ризикології.	4
2	Методи дослідження та аналізу ризиків. Стандартизація в ризикології.	4
3	Основні операційні ризики промислових компаній.	4

4	Аналіз і оцінка ризиків харчової промисловості.	2
5	Операційні ризики фінансових організацій.	4
6	Ризики аграрного сектору економіки	4
7	Основні ризики транспортно-логістичних компаній.	2
8	Ризики сфери ІТ-технологій.	2
9	Ризики, що супроводжують діяльність підприємств обслуговуючої сфери.	2
10	Роль ризиків в розвитку енергетичного сектору.	2
	Разом	30

6.Теми лабораторних занять
(не передбачено навчальним планом)

**7. Контрольні запитання, комплекти тестів для визначення
рівня засвоєння знань здобувачів**

Контрольні запитання

1. Підходи до дефініції поняття «ризик»
2. Функції, які виконує ризик.
3. Сучасні теорії ризику.
4. Основоположник теорій ризику Г. Маркович і його теорія ефективного портфеля.
5. Співвідношення ризику і невизначеності.
6. Сутність та фактори виникнення економічних ризиків.
7. За яких умов виникає ризикова ситуація? Які характерні риси притаманні ризиковій ситуації?
8. Існуючі підходи до класифікації ризиків.
9. Область і рівень ризику.
10. Взаємозв'язок між ризиком і прибутком з позиції фінансового менеджменту.
11. Характеристика ризику за сферою виникнення.
12. Галузевий ризик та його характеристика.
13. Види ризиків підприємств важкої промисловості.
14. Специфічні ризики підприємств легкої промисловості.
15. Ризики застосування інноваційних технологій у промисловості.
16. Ризики харчової промисловості.
17. Ризики фермерських господарств і агрохолдингів.
18. Операційні ризики, що мають місце в транспортно-експедиційній діяльності
19. Ризики вантажних і пасажирських перевезень.
20. Допустимий, критичний та катастрофічний ризики.
21. Негативні та позитивні наслідки природно-кліматичних ризиків.
22. Ризики енергетичного сектору.
23. Валютні ризики та формування раціональної політики щодо їх страхування.
24. Взаємозв'язок між ризиком та ліквідністю комерційного банку.
25. Використання методу аналізу чутливості для виявлення основних чинників ризику проекту.
26. Метод варіаційного аналізу ризику.
27. Використання статистичного методу для кількісного оцінювання ризику.
28. Дисперсійний метод оцінювання ризику, основні показники варіації.
29. Імовірнісний метод оцінювання ризику.
30. Основні показники кількісної оцінки ризиків.
31. Оцінка ризику за методикою німецької фірми BERI.
32. Сутність та групування якісних методів оцінювання ризику.
33. Метод мозкового штурму.
34. Застосування методу «Дельфі»

35. Експертні методи оцінки ризику.
36. Градація ризику та її характеристики.
37. Застосування методу аналогій для кількісного оцінювання ризику.
38. Критерії прийняття рішень в умовах часткової невизначеності: критерій Байєса, критерій Бернуллі-Лапласа.
39. Теоретична суть диверсифікації. Суттєві ознаки диверсифікації.
40. Види ризиків при оцінці інвестиційних проектів.
41. Ризики електронної комерції.
42. Лімітування як один із основних способів зниження ступеня ризику фінансових операцій.
43. Методи формування резервів на покриття кредитних ризиків.
44. Класифікація банківських ризиків.
45. Транспортні ризики. Чотири групи ризиків за «ІНКОТЕРМС».
46. Методи уникнення ризику.
47. Стратегії управління банківськими ризиками.
48. Диверсифікація ризиків, її види та сфери застосування.
49. Страхування як метод управління ризиком, його роль у ринковій економіці.
50. Особливості прийняття управлінських рішень в умовах повної невизначеності (критерії Лапласа, Вальда, Севіджа, Гурвиця).
51. Організаційні методи зниження ризику.
52. Етапи управління ризиками.
53. Комплаєнс-контроль як спосіб уникнення ризику.
54. Базові правила ризик-менеджменту.
55. Система ризик-контролінгу на підприємстві.
56. Які основні фактори ризику зовнішнього середовища в міжнародному туризмі?
57. Фактори ризику внутрішнього середовища суб'єктів туристської діяльності.
58. Основні фактори ризику для туристів, які виїжджають за кордон.
59. Фактори ризику іноземного туризму в Україні.
60. За допомогою чого визначається ступінь ризику у венчурному капіталі?

Тести для визначення рівня засвоєння знань здобувачами

1. Високий рівень ризику в інноваційній діяльності підприємств легкої промисловості пояснюється тим, що:
 - а) інноваційні рішення потребують значного фінансування;
 - б) не всі інновації приносять очікуваний економічний ефект підприємству;
 - в) інноваційні ризики нетипові для легкої промисловості;
 - г) немає визначеної мети.
2. До чинників впливу на ризики інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості відносяться:
 - а) фінансове забезпечення;
 - б) наявне виробниче устаткування;
 - в) техніко-технологічний стан підприємства;
 - г) кваліфікація персоналу;
 - д) погодні умови.
3. Види інноваційних ризиків у підприємствах легкої промисловості залежно від наслідків, які вони можуть мати для підприємства у процесі його роботи:
 - а) виробничі ризики;
 - б) фінансові ризики;
 - в) інсайдні ризики;
 - г) кадрові ризики;

д) реверсні ризики.

4. Відходи, стічні води, викиди, забруднення довкілля – це прояв яких ризиків легкої промисловості:

- а) виробничих;
- б) еколого-гігієнічних;
- в) природно-кліматичних;
- г) специфічних.

5. Для промислових підприємств з безперервним виробництвом основним видом ризику є:

- а) ринковий ризик;
- б) ціновий ризик;
- в) виробничий ризик;
- г) фінансовий ризик.

6. Для швейних підприємств легкої промисловості більш ризикованим є:

- а) послуги з пошиття з давальницькою сировиною;
- б) повний цикл власного виробництва;
- в) чаткове постачання;
- г) немає вірної відповіді.

7. Ризик проникнення нових конкурентів на вітчизняний ринок ІТ є:

- а) середнім;
- б) високим;
- в) помірним;
- г) низьким.

8. Політичні та операційні ризики вітчизняних ІТ компаній характеризуються:

- а) критичним рівнем;
- б) високим рівнем;
- в) середнім рівнем;
- г) низьким рівнем.

9. Ризики ІТ сфери, пов'язані з веденням бізнесу в країнах Центральної та Східної Критичний Європи – це:

- а) операційні;
- б) юридичні;
- в) економічні;
- г) політичні.

10. До заходів зниження фінансово-економічних ризиків ІТ-компаній відносяться:

- а) концесійні угоди;
- б) хеджування;
- в) форвардні контракти;
- г) опціони.

11. До заходів зниження політичних ризиків ІТ-компаній відносяться:

- а) концесійна угода;
- б) обмеження доступу до інформації;
- в) страхування;
- г) орієнтир на ринок місцевих кредитів.

12. Лімітація величин окремих операцій використовується для зниження:

- а) критичних ризиків;
- б) операційних ризиків;

- в) політичних ризиків;
- г) інноваційних ризиків;
- д) фінансових ризиків.

13. У сфері ІТ більш ризикованою є бізнес-модель:

- а) аутсорсингова;
- б) продуктова;
- в) трансфертна;
- в) ризик однаковий;
- г) немає вірної відповіді.

14. Контроль ризиків протягом усього життєвого циклу певного проекту - це:

- а) аутсорсинг;
- б) франчайзинг;
- в) моніторинг;
- г) прогнозування;
- д) кількісна оцінка.

15. Процес управління ризиками ІТ-проекту включає:

- а) розробку концепції щодо управління ризиками;
- б) планування заходів реагувань на ризикові події;
- в) організацію та контроль мір реагування на ризикові події;
- г) аналіз стану та регулювання мір щодо зниження ризиків;
- д) завершення управління ризиками в проекті.

16. Найбільш розповсюдженим видом логістичного ризику вважається:

- а) технічний ризик;
- б) ризик втрати майна через стихійні лиха;
- в) комерційний ризик;
- г) ризик громадянської відповідальності;
- д) ризик втрати майна унаслідок страйків.

17. Найбільш поширеними видами страхування ризиків в логістиці є:

- а) страхування транспортних засобів і вантажів;
- б) страхування відповідальності професійних постачальників логістичних послуг;
- в) страхування цивільної відповідальності за використання об'єктів підвищеної небезпеки;
- г) страхування життя;
- д) всі відповіді вірні.

18. Пов'язані і рухом матеріального потоку і передбачають поділ внутрішніх загроз на функціональні і управлінські:

- а) комерційні ризики;
- б) виробничі ризики;
- в) логістичні ризики;
- г) складські ризики;
- д) усі відповіді вірні.

19. До основних факторів ризику зовнішнього середовища в міжнародному туризмі відносяться:

- а) політична нестабільність у країнах відпочинку туристів;
- б) залежність від природно-екологічної ситуації;
- в) рівень бідності;
- г) неналежне виконання зобов'язань контрагентами, що беруть участь у створенні туристичного продукту;
- д) загальноекономічний стан як у країні проживання туриста, так і в країнах відпочинку.

20. Ступінь ризику у венчурному капіталі визначається за допомогою показників:

- а) капіталовіддачі та рентабельності капіталу;
- б) собівартості та рентабельності капіталу;
- в) собівартості та дохідності;
- г) трудомісткості та дохідності;
- д) немає правильної відповіді.

21. До основних блоків системи управління ризиками відноситься:

- а) недопущення ризику;
- б) ідентифікація ризику;
- в) оцінка ризиків;
- г) нейтралізація ризиків;
- д) перевірка ризику.

22. За масштабом об'єкта розрізняють такі види ризику в агробізнесі:

- а) індивідуальні; фірмові; державні; міждержавні;
- б) раціональні; нераціональні; авантюрні;
- в) об'єктивні; суб'єктивні; уявні;
- г) зовнішні; внутрішні.

23. Складові елементи факторів, які зумовлюють можливість втрат в аграрному секторі – це:

- а) джерела ризику;
- б) фактори ризику;
- в) функції ризику;
- г) види ризику.

24. Причини або рушійні сили, які породжують ризиковані процеси в агробізнесі – це:

- а) джерела ризику;
- б) фактори ризику;
- в) функції ризику;
- г) види ризику.

25. Ризики, зумовлені їх галузевою приналежністю і особливостями виробничого процесу – це ризики:

- а) комерційні;
- б) специфічні;
- в) унікальні;
- г) прогнозовані;
- д) не прогнозовані.

26. До ринкових ризиків енергетичної сфери відносяться:

- а) непередбачена конкуренція, зокрема через збільшення частки ВДЕ на ринку;
- б) неможливість отримання повної ринкової ціни електричної енергії через виробництво рівним графіком;
- в) підвищення собівартості електроенергії;
- г) вибір помилкової стратегії продажів;
- д) помилки при організації бізнес-процесів.

27. Ризики фінансового інвестування поділяються на наступні ризики:

- а) несистемні ризики;
- б) загальноекономічні ризики;

- в) ризики вибору інвестиційного проекту;
- г) ризик прийняття стратегічних інвестиційних рішень;
- д) ризик вибору напрямів вкладання коштів.

8. Методи навчання

Методами навчання є способи спільної діяльності й спілкування викладача і здобувачів вищої освіти, що забезпечують вироблення позитивної мотивації навчання, оволодіння системою професійних знань, умінь і навичок, формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних сил, культури розумової праці майбутніх фахівців.

Під час навчального процесу використовуються наступні методи навчання:

Залежно від джерела знань: словесні (пояснення, бесіда, дискусія, діалог); наочні (демонстрація, ілюстрація); практичні (рішення задач, ділові ігри).

За характером пізнавальної діяльності: пояснювально-наочний проблемний виклад; частково-пошуковий і дослідницький методи.

За місцем у навчальній діяльності:

- методи організації й здійснення навчальної діяльності, що поєднують словесні, наочні і практичні методи; репродуктивні й проблемно-пошукові; методи навчальної роботи під керівництвом викладача й методи самостійної роботи здобувачів вищої освіти;

- методи контролю й самоконтролю за навчальною діяльністю: методи усного, письмового контролю; індивідуального й фронтального, тематичного і систематичного контролю.

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти передбачено застосування таких навчальних технологій:

- *робота в малих групах* дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного здобувача вищої освіти в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей і досвіду соціального спілкування;

- *семінари-дискусії* передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів;

- *мозкові атаки* – метод розв’язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити як найбільшу кількість ідей за обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію;

- *кейс-метод* – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності фахівців і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу;

- *презентації* – виступи перед аудиторією, що використовуються для подання певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації.

9. Форми контролю

Відповідно до «Положення про екзамени та заліки у здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії в Національному університеті біоресурсів і природокористування України» затвердженого вченою радою НУБіП України 24 травня 2017 року, протокол № 11 із внесеними змінами Вченою радою НУБіП України 29 травня 2020 р., протокол №10, видами контролю знань здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії є поточний контроль, проміжна та підсумкова атестації.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів вищої

освіти до виконання конкретної роботи.

Проміжна атестація проводиться після вивчення програмного матеріалу і має визначити рівень знань здобувачів вищої освіти з програмного матеріалу, отриманих під час усіх видів занять і самостійної роботи.

Форми та методи проведення проміжної атестації, засвоєння програмного матеріалу розробляються лектором дисципліни і затверджується відповідною кафедрою у вигляді тестування, письмової контрольної роботи, що можна оцінити чисельно.

Засвоєння здобувачем вищої освіти програмного матеріалу вважається успішним, якщо рейтингова оцінка його становить не менше, ніж 60 балів за 100-бальною шкалою.

Семестрова атестація проводиться у формах семестрового екзамену або семестрового заліку з конкретної навчальної дисципліни.

Семестровий екзамен – це форма підсумкової атестації засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр.

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння аспірантом теоретичного та практичного матеріалу (виконаних ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях та під час самостійної роботи) з навчальної дисципліни за семестр.

Диференційований залік – це форма контролю, що дозволяє оцінити виконання та засвоєння аспірантом програми навчальної дисципліни, педагогічної практики.

Аспіранти зобов'язані складати екзамени і заліки відповідно до вимог навчального плану у терміни, передбачені графіком освітнього процесу.

Зміст екзаменів і заліків визначається робочими програмами дисциплін.

10. Розподіл балів, які отримують здобувачі

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії в Національному університеті біоресурсів і природокористування України», затвердженого Вченою радою НУБіП України від 24.05.2017 р., протокол №11 із внесеними змінами Вченою радою НУБіП України від 29 травня 2020 р., протокол №10.

Таблиця 1. Співвідношення між рейтингом здобувача вищої освіти і національними оцінками

Рейтинг аспіранта, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	відмінно	зараховано
74-89	добре	зараховано
60-73	задовільно	зараховано
0-59	незадовільно	незараховано

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів):

$$R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{АТ}} \quad (2)$$

11. Методичне забезпечення

1. Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. Методичні вказівки з курсу «Економічні і

фінансові ризики» для студентів економічних спеціальностей. Київ: ЦП "Компринт", 2020. 284 с.

2. Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків. Методичні вказівки (в тестах і задачах) для самостійного вивчення курсу студентами економічних спеціальностей. Київ: ЦП "Компринт", 2020. 200 с.

3. Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. Методичні вказівки з курсу «Економічні і фінансові ризики». К: ЦП "КОМПРИНТ". 2018. 14.5 др.ар.

12. Рекомендована література

Базова

1. Герасимчук Н.А., Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. Економічні і фінансові ризики: практикум: навч. посібн. (перевидання). Київ: ЦП Компринт, 2020. 407 с.
2. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: підручник (перевидання). Рогач С.М., Герасимчук Н.А., Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. К.: ЦП Компринт, 2020. 597 с.
3. Економічні і фінансові ризики: навчальний посібник. Н.А. Герасимчук, Т.В. Мірзоева, О.А. Томашевська. Київ: ЦП "Компринт", 2019. 405 с.
4. Обґрунтування господарських рішень і оцінка ризиків: підручник. С.М. Рогач, Н.А. Герасимчук, Т.В. Мірзоева, О.А. Томашевська. Київ: ЦП "Компринт", 2019. 590 с.
5. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник. Харків: Промарт, 2015. 300 с.
6. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учеб. пособ. [4-е изд., перераб. и доп.]. М.: Издательство «Дело и сервис», 2016. 288 с.
7. Останкова Л.А., Шевченко Н.Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 256 с.
8. Посохов І. М. Аналіз змісту поняття ризик і наукові підходи щодо визначення сутності ризику. Вістник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ "ХПІ". 2012. № 5. С. 101-108.
9. Циба Я.В. Підходи до розуміння поняття «ризик». Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". 2014. №2. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2761>
10. Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. 208 с.
11. Івченко І. Ю. Економічні ризики: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 304 с.
12. Кігель В.Р. Ризикологія: теоретичні основи та прикладні задачі, моделі і методи. Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Київ: Міленіум, 2017. 230 с.
13. Руська Р. В., Іващук О. Т. Методи економіко-статистичних досліджень: навч. посіб. Тернопіль: Тайп, 2014. 190 с. 9. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику. Київ: Либідь, 2012. 176 с
14. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доп. [Резнікова О. О., Войтов-ський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. 84 с.
- Писаревський І.М., Стешенко О.Д. Ризик-менеджмент у туризмі: навч. посіб. Харків:ХНУМГ ім. О.М.Бекетова, 2017. 128 с.

Допоміжна

1. Качалов Р.М. Управление экономическим риском. Теоретические основы и приложения. СПб.: Нестор-История, 2012. 248 с.
2. Чекалова Н.Е. Особливості планування діяльності підприємства в умовах

невизначеності та ризику. Бізнес-навігатор. 2014. № 2(34). С. 223–230.

3. Швець Ю.О. Ризики в діяльності промислових підприємств: види, методи оцінки та заходи подолання ризику. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 17. Ч. 2. С. 131–135.

4. Семенова К.Д., Тарасова К.І. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання: Монографія. Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2017. 234 с.

5. Мулик Т. О. Аналіз господарської діяльності. Навчальний посібник. Київ, Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

6. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності: Навчальний посібник. Київ, Центр учбової літератури, 2013. 384 с.

7. ДСТУ ISO 31000:2018 (ISO 31000:2018, IDT) Менеджмент ризиків. Принципи та керівні вказівки. Київ, 2019. 18с.

8. ДСТУ ISO/TR 31004:2018 (ISO/TR 31004:2013, IDT) Менеджмент ризиків. Настанова з впровадження ISO 31000. Київ, 2019. 35 с.

9. ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013 Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (ІЕС/ISO 31010:2009, IDT). Київ, 2014. 80 с.

10. Семенова К.Д., Тарасова К.І. Виявлення та оцінка ризиків як елемент забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: Монографія. За заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. С. 337-352.

11. Винниченко І. Ризики в туризмі: Навчально-методичний посібник. К. 2014. 101 с.

12. Грицюк М.А. Економічна безпека підприємницької діяльності в туристичній галузі. Вісник Національного лісотехнічного університету України. 2013. Вип. 23.8. С. 184-200.

13. Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека НУБіП України <https://nubip.edu.ua/node/17325>

2. Законодавство України <https://zakon.rada.gov.ua/>

3. Верховна Рада України www.rada.gov.ua

4. Кабінет Міністрів України www.kmu.gov.ua

5. Міністерство фінансів www.minfin.gov.ua

6. Державна податкова служба України www.tax.gov.ua

7. Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua

8. Національний інститут стратегічних досліджень www.niss.gov.ua

9. Центр перспективних соціальних досліджень www.cpsr.org.ua

10. Антимонопольний комітет України www.amc.gov.ua

11. Institute of Risk Management <https://www.theirm.org/knowledge-and-resources/risk-management-standards/>

12. ISO 31000 2009 – Risk Management Principles and Guidelines <https://www.iso.org/standard/43170.html>

13. RMA (Risk Management Association) – кредитування – www.rims.org